TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN TARİHÎ GELİŞİMİ VE TÜRK OCAKLARI (1912-1931)

PROF. DR. YUSUF SARINAY

ÖTÜKEN

ÖTÜKEN

/ otukennesriyat

YAYIN NU: 277
KÜLTÜR SERİSİ: 82

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NU: 49269

ISBN: 978-625-408-895-7

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

1. Basım: 1994
3. BASIM

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Genel Yayın Yönetmeni: Göktürk Ömer Çakır

Editör: Ayşegül Büşra Paksoy

Kapak Tasarımı: Mahmut Doğan

Dizgi-Tertip: Mahmut Doğan

Kapak Baskısı: CB Matbaacılık

Baskı: Ötüken Neşriyat AŞ
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50
Sertifika Nu: 49269

İstanbul - 2025

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Prof. Dr. Yusuf Sarınay: 1959 yılında Konya'da doğdu. 1981'de Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümü'nden mezun oldu. 1983 yılında aynı üniversitede araştırma görevlisi olarak işe başladıktan sonra, 1985 yılında yüksek lisansını tamamladı; 1993 yılında doktora derecesi aldı. 1996 yılında Hacettepe Üniversitesi'nde yardımcı doçent, 2002 yılında ise doçent oldu. 14 Ocak 2001 tarihinde Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü görevine atandı. Başbakanlık Bilgi Edinme ve Değerlendirme Kurulu, Milletlerarası Arşiv Konseyi Avrupa Kolu Yönetim Kurulu ve Türk Askerî Tarih Komisyonu Yürütme Kurulu üyeliklerinde bulundu. 2012 yılında Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nden ayrılan Sarınay, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ne profesör olarak atandı.

Halen aynı üniversitede akademik ve idari çalışmalarına devam eden Sarınay'ın, Türkiye'nin fikir ve siyasi tarihi ile dış politika konularında yayımlanmış kitapları ve çok sayıda makalesi bulunmaktadır.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR....11
ÖN SÖZ....13
GİRİŞ....17

BİRİNCİ BÖLÜM
TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN DOĞUŞU

1-Türkçülüğün Doğuşunda Etkili Olan Faktörler....27
a- 19. Yüzyılda İmparatorluğun Genel Durumu, Toprak Kayıpları ve Sonuçları....29
b- Çağdaşlaşma Hareketleri ve Sonuçları....36
c- Gayrimüslimlerde Milliyetçilik Hareketleri....40
d- Müslüman Unsurlarda Milliyetçilik Hareketleri....46
e- Batı'daki Türkoloji Çalışmaları ve Etkileri....48
f- Türkiye Dışındaki Türkçülük ve Etkileri....52
g- II. Abdülhamid Devri: İslamcılık Cereyanı ve Basının Türk Millî Duygusunun Uyanmasındaki Rolü....59
2- Türkçülük Hareketinin Doğuşu....64
a- İlk Türkçüler ve Özellikleri....64
b- II. Meşrutiyet Öncesinde Türkçülüğün Gelişmesi....68

İKİNCİ BÖLÜM
II. MEŞRUTİYET'İN İLANI VE TÜRKÇÜLÜK HAREKETİNİN TEŞKİLATLANMASI

1- II. Meşrutiyet Döneminde Fikrî ve Siyasi Ortam....75
a- II. Meşrutiyet Devri Fikir Akımları....79
b- Gayrimüslimlerde Milliyetçilik Hareketleri....82
c- Müslüman Unsurlarda Milliyetçilik Hareketleri....85
d- Trablusgarp ve Balkan Savaşlarının Sonuçları....87
2- Türk Milliyetçiliğinin Teşkilatlanması ve Gelişmesi....88

a- Türk Derneği 90
b- Genç Kalemler Hareketi 96
c- Ülke Dışında Kurulan Türk Yurtları....100
d- Türk Yurdu Cemiyeti....105

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TÜRK OCAKLARININ KURULUŞU

a- Türk Ocaklarının Kuruluşunu Etkileyen Fikrî ve Siyasi Faktörler 113
b- Türk Ocaklarının Kuruluşu 115
c- Türk Ocaklarının Teşkilatlanması ve Kongreler 121
d- Türk Ocaklarının Amaçları 129
e- Siyasi Partilerle İlişkisi 131

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
TÜRK OCAKLARININ II. MEŞRUTİYET DEVRİNDEKİ FAALİYETLERİ

1- Fiilî Olarak Yürütülen Faaliyetler....139
a- Konferanslar ve Temsiller....139
b- Sosyal ve Kültürel Faaliyetler 139
c- Yayınları....154
2-Türk Milliyetçiliği Konusundaki Fikirleri 156
a- Osmanlıcılık ve İslamcılık Akımları Karşısındaki Tavırları 158
b- Millet Anlayışları 165
c- Vatan ve Turancılık Anlayışları....169
d- Halka Doğru Hareketi ve Halkçılık Anlayışları 184
e- İktisadî Fikirleri 189
f- Çağdaşlaşma Konusundaki Fikirleri 194
g- Kültürel Alandaki Fikirleri 200

BEŞİNCİ BÖLÜM
MÜTAREKE VE CUMHURİYET DÖNEMİNDE TÜRK OCAKLARI

1- Mütareke Döneminde Türk Ocakları....209
2- Cumhuriyet Döneminde Türk Ocakları 215
a- Yeni Türk Devletinin Milliyetçilik Anlayışı 215
b- Türk Ocaklarının Yeniden Teşkilatlanması 225
c- İdari ve Sosyal Yapısı....231
d- Yönetim ile İlişkileri....238
e- İdeolojik Yapısı, Amaç ve Faaliyetleri 247

f- Millet ve Milliyetçilik Anlayışları 254
g- Millî Birlik ve Bütünlüğü Sağlama Konusundaki Görüşleri....268
h- İnkılaplara Bakış Açısı....274
ı- Sosyal ve Kültürel Faaliyetler 282
i- Yayınları....288
j- Türk Ocaklarının Kapatılması 291

SONUÇ.... 301

BİBLİYOGRAFYA.... 309

EKLER 349
TÜRK OCAĞI'NIN NİZÂMNÂME-İ ESAS VE DÂHİLÎSİ 351
TÜRK OCAĞI ESAS NİZÂMI 357
HARS HEYETİ....362
TÜRK OCAKLARI 1924 YILI KONGRESİ DELEGELERİ....363
CUMHURİYET DÖNEMİNDE TÜRK OCAKLARININ İSİMLERİNİ GÖSTERİR LİSTE 365

DİZİN 369

ÖN SÖZ

Bir doktora tezi olarak hazırlanan bu araştırmanın amacı; Türk toplumunun imparatorluktan millî devlete, ümmet yapısından millet hâline geçiş süreci ile Türkiye Cumhuriyeti'nin 1931 yılına kadar olan döneminde Türkçülük-milliyetçilik düşüncesinin merkezi durumundaki Türk Ocaklarının yeri ve fonksiyonunu ortaya koymaya yöneliktir. Bir diğer yönden, Türkiye Cumhuriyeti'nin ideolojik temellerini belli bir açıdan aydınlatmaya çalışmaktır. Konunun Türk Ocakları çerçevesinde ele alınmasının sebebi; çok milletli Osmanlı devletinin kozmopolit yapısı içinde bir "tepki ve kendini bulma" akımı olarak şekillenen Türk milliyetçiliğinin gelişerek teşkilatlanması ile ortaya çıkan cemiyetlerin içinde, Türk Ocaklarının hem en uzun ömürlü hem de etki alanı en geniş cemiyet olmasıdır. Bu özelliğinden dolayı Türk Ocakları, Tarık Zafer Tunaya'nın deyimi ile "Türkiye'nin yakın tarihinde bir kilometre taşı" olmuştur.

Çalışmanın sıklet merkezi; Türk Ocaklarının 1912-1931 yılları arasındaki amaçları, faaliyetleri ile Türk siyasi, kültürel ve fikrî hayatındaki yerinin belirlenmesine yöneliktir. Ancak, Türk milliyetçiliğinin siyasi, sosyal ve kültürel temelleri ortaya konulmadan çalışmaya başlamak konuyu boşlukta bırakabilirdi. Bu endişeyle, öncelikle Türk milliyetçiliğinin kaynakları, doğuş ve gelişme safhaları ana hatları ile ele alınarak konuya tarihî bir perspektif kazandırılmıştır. Diğer taraftan, Türk Ocaklarının kapatıldığı 1931 yılı çalışmanın üst sınırı olarak tespit edilmiş ve ismi *Türk Milliyetçiliğinin Tarihî Gelişimi ve Türk Ocakları (1912-1931)* olarak belirlenmiştir.

Bu şekilde sınırları belirlenen çalışma; genel bir girişten sonra, beş ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Türk milliyetçiliğinin doğuşunda etkili olan faktörler ana hatları ile incelenmiş; ikinci bölümde, II. Meşrutiyet'in ilanına paralel olarak Türk milliyetçiliği düşüncesinin gelişimi ve bu amaçla Türk Ocaklarından önce kurulan cemiyetler tek tek ele alınmış ve böylelikle milliyetçi-

GİRİŞ

19. yüzyıl, günümüz dünyasının siyasi, iktisadi ve toplumsal temellerinin atıldığı değişme ve gelişmelerin yaşandığı bir çağ olmuştur. Temelinde Rönesans ve Reform hareketleri, coğrafi keşifler, ilmî ve teknik buluşların yattığı bu gelişmeler, 19. yüzyıl dünyasında köklü değişiklikler yapacak olan milliyetçilik ve Sanayi Devrimi'nin doğuşuna yol açmıştır.[1] Bu iki büyük olay, 19. yüzyılda geleneğe bağlı toplumları esaslı bir değişmeye zorlarken, tesirleri 20. yüzyılda da devam etmiş, günümüz dünyasını da şekillendirmiştir.

Sanayi Devrimi'nin yanı sıra, esas konumuzu teşkil eden milliyetçiliğin tarih sahnesine siyasi bir akım olarak çıkışı, Avrupa'da millî devletlerin doğuşundan sonra olmuştur.[2] Çeşitli sosyal, iktisadi, siyasi ve teknik faktörlerde meydana gelen gelişmelerin sonucu ortaya çıkan millî-merkezî devletlerin tebaaları aynı vatanda, aynı devlete bağlı olarak yaşamanın, aynı siyasi kurumlara sahip olmanın ve ortak kültürlerini devamlı geliştirmenin sonucu millet hâline gelmeye başlamışlardır.[3] Bu çok uzun süren sosyal ve siyasi gelişme sonunda kültür bütünlüğünü, millî şahsiyet ve benlik şuurunu ilk idrak eden ülkeler İngiltere ve Fransa olmuştur. Bu ülkelerde zamanla millî şuur geliştikçe, ilahî bir kaynaktan geldiği iddia edilen mutlak hükümdarlık yetkilerine, kilisenin veya aristokrasinin tahakkümüne karşı milletin hakları öne sürülmeye ve Fransız İhtilali'nden itibaren millî egemenlik prensibi doğrultusunda halkın bağlılık odağının

---

1 Geniş bilgi için bk. Oral Sander, *Siyasi Tarih*, Ankara 1984, s. 38-70; 145-152.

2 W. William Haddad, "Nationalism in The Ottoman Empire", Nationalism in A Non National State, The Dissolution of the Ottoman Empire, Columbus 1977, s. 10; Gencay Şaylan, "Milliyetçilik İdeolojisi ve Türk Milliyetçiliği", *CDTA*, C. 7, s. 1945.

3 Mümtaz Turhan, *Garplılaşmanın Neresindeyiz*, İstanbul 1980, s. 409- 410; Şaylan, agm., s. 1945-1946. Özellikle tarih ilminin gelişimi millî duyguların güçlenmesine çok büyük katkı yapmıştır. *Hans Kohn, Nationalism, Its Meaning and History*, New York 1955, s. 39.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN DOĞUŞU

1- Türkçülüğün Doğuşunda Etkili Olan Faktörler

Milliyet şuuru, Türk toplumunda tarihin en eski çağlarından itibaren mevcuttur. Gerek Orhun Abideleri'nde gerekse Asya Hun İmparatorlarından Çi-çi'nin halkına verdiği nutukta bu şuurun belirtileri açıkça görülür. Çi-çi'nin nutkunu tarihte milliyet fikirlerinin ilk dile gelişi diye tefsir eden Fr. Hirth'te göre, tarihte milliyetçiliği devlet siyasetinde temel yapan ilk devlet adamı Çi-çi'dir. Türklerde milliyet şuuru, İslamiyet'i kabul ettikten sonra da uzun süre kuvvetle yaşamıştır. Kaşgarlı Mahmud'un *Dîvânu Lugâti't-Türk'*ünde de milliyet şuurunun izlerini açıkça görebiliriz.[1] Diğer taraftan, Anadolu'nun Türkleştirilmesi, Türklerin İslamlaşmasının millî vasıfları yok edici bir güç olmadığını göstermektedir.[2] Türk millî şuuruna ait önemli işaretler Osmanlı döneminde, özellikle II. Murad zamanında da görülmektedir. Bu devirde, *Reşid-el-Dîn Tarihi'nin* Türk boylarının ilk tarihini ele alan birinci kitabı Farsçadan Türkçeye çevrildi ve Türklerin İslam öncesi devirleri hakkında başka eserler de yayınlandı. Böylece ilk defa Orta Asya Türk destan ve gelenekleriyle bağlantı kurularak Osmanlı hanedanının soyu Oğuz Han'a dayandırıldı. Bu sebeple, Türk milletinin Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarında büyük devletler kurmaları ve anavatanlarından getirdikleri kültürlerini uzak diyarlarda yaşatmalarının sırrını kuvvetli bir milliyet şuuruna sahip olmalarında aramak gerekir. Fakat 19. yüzyılda Fransız İhtilali'nden sonra yayılan ideolojik vasıflı modern milliyetçilik anlayışının eski Türk milliyet duygusu ile bağlantısının olduğunu söylemek mümkün değildir.[3] Çünkü düşünce tarihimizde modern bir fenomen olarak millet fikri ve bu fikre dayalı olarak gelişen milliyetçilik, Türkçülüğün tekamülüne bağlı ola-

---

1 İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri*, İstanbul 1970, s. 11- 13.

2 Charles Warren Hostler, *Turkism and the Soviets,* London 1957, s. 90.

3 Ercümend Kuran, "Türk Milliyetçiliğinin Gelişmesi ve Yusuf Akçura", *Türk Kültürü*, C. IV, Sayı: 42, s. 529.

1- II. Meşrutiyet Döneminde Fikrî ve Siyasi Ortam

Osmanlı Devleti'nde 24 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanını sağlayan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin tarih içindeki kökleri, Yeni Osmanlılar hareketine dayanıyordu.[1] Ancak II. Abdülhamid rejimine karşı önce İmparatorluk içinde, sonraları ise dış merkezlerde gizli cemiyetler kurarak mücadele eden bütün gruplar genel anlamda "Jön Türkler" olarak isimlendirilir. Temel amaçları II. Abdülhamid'in baskıcı yönetimine son vererek Kanun-i Esasi'yi tekrar yürürlüğe koymak olan bu muhalif grupların ilk nüvesi, 1889'da Askerî Tıbbiye'de atıldı.[2] Daha sonra Mülkiye ve Harbiye gibi Batı tarzında modern eğitim gören okullara yayıldı ve ülke dışında başka cemiyetler de kurulmuştur.[3]

II. Abdülhamid yönetimine son vererek Meşrutiyet'i ilan etmek üzere teşkilatlanan Jön Türklerin temel amaçları, devlete zeval gelmemesi ve vatanın kurtarılması noktasına odaklanıyordu. Bu temel amacın dışında tam mutabakat hâlinde olunan iki husus vardı. Birincisi, Kanun-i Esasi'nin geri getirilmesi; ikincisi de tüm unsurları Osmanlıcılık çerçevesinde birleştirmekti. Nitekim Jön Türklerin başlangıçta temel fikirlerini yansıtan 1895 nizamnamesinde Osmanlıcılık, anaya-

---

1 Bk. Mardin, *Jön-Türklerin...*, s. 30-38; İbrahim Temo, *İbrahim Temo'nun İttihad ve Terakki Anıları*, 2. B., İstanbul, 1987, s. 9; Y. Aşataviş Petrosyan, *Sovyet Gözüyle Jön Türkler,* Çev.: M. Beyhan, A. Hacı Hasanoğlu Ankara, 1974, s. 172-173.

2 İlk cemiyet; *İttihad-ı Osmanî* ismi ile İbrahim Temo (1865-1939), Abdullah Cevdet (1869-1932), İshak Sukûtî (1868-1903), Mehmet Reşit (1872-1919) ve Hüseyinzâde Ali (Turan) tarafından kuruldu. Hanioğlu, *age.*, s. 174; Erik Jan Zürcher, *Millî Mücadelede İttihatçılık*, Çev.: Nüzhet Salihoğlu, İstanbul, 1987, s. 32-33; Ernest E. Ramsaur, *Jön Türkler ve 1908 İhtilali*, Çev.: Nuran Ülken, İstanbul, 1972, s. 31; Sina Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, İstanbul, 1980, s. 17; Ahmed Bedevi Kuran, *İnkılâp Tarihimiz,* s. 61.

3 Bu cemiyetlerin başlıcaları Paris, Cenevre, Kahire, Selanik, Şam, İstanbul gibi merkezlerde kurulmuştur. Geniş bilgi için bk. Hanioğlu, *age.,* s. 173-390.

a- Türk Ocaklarının Kuruluşunu Etkileyen Fikrî ve Siyasi Faktörler

Türk Ocaklarının doğuşunu ve kısa zamanda gösterdiği gelişmeyi daha iyi ortaya koyabilmek için öncelikle devrin şartlarına ana hatları ile temas etmemiz gerekir.

II. Meşrutiyet ilan edildikten sonra Osmanlı Devleti, çeşitli iç ve dış olayların sebep olduğu bunalımlar içine düşmüştür. Yukarıda da bahsedildiği gibi, bu dönemde Avusturya'nın Bosna-Hersek'i ilhakı, Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi, Girit meselesi, 31 Mart Vak'ası, Trablusgarp Savaşı gibi olaylar İmparatorlukta derin yaralar açmıştır. Fakat bütün bu olaylardan daha önemlisi şuydu: Osmanlı Devleti'nin yenilgisi ile sonuçlanan Balkan Savaşları sonucu Rumeli'nin kaybedilmesi, binlerce Türk'ün göçe ve katliama tabi tutulması gibi olaylar Türkler arasında büyük bir şok tesiri yaratmış ve Osmanlıcılık ideolojisinin fiilen iflasını hazırlamıştı.

Diğer taraftan, II. Meşrutiyet'i ilan eden İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin "İttihad-ı anasır" politikasına rağmen, İmparatorlukta Türklerin dışındaki unsurlar arasında milliyetçilik akımları ve millî bağımsızlık hareketleri artık büyük boyutlara ulaşmıştı. Osmanlılık örtüsü içinde bağımsızlık faaliyeti yürüten Rum, Ermeni ve Bulgar cemaatlerinin yanında, Arnavutluk'ta başlayan ayaklanmalarla birlikte Müslüman unsurların İmparatorluktan ayrılma teşebbüsleri de artık gizlenemeyecek hâle gelmişti.[1]

Bütün bu iç ve dış gaileler içinde, millet hâline gelememenin sancılarını çeken Türk unsuru vardı. Çünkü Türkler hâlâ millî şuur ve milliyetçilikten mahrum bulunuyorlardı. Bu sebeple II. Meşrutiyet'e

---

[1] Tunaya, Türk Ocağının kurulduğu ortamı şöyle tasvir etmektedir: "Türk, Arap, Arnavut, Çerkez, Boşnak, Dürzi, Rum, Ermeni, Bulgar, Maronid, Süryanî, Musevi vesaire... Hemen hepsi de müstakil ve mümkün olduğu takdirde devlet halinde yaşamak emelindedirler. 'Sevimsiz ve aldatıcı Tanzimat nikâhı' kaldırılınca görülen manzara, işte budur." Tarık Zafer Tunaya, "Yeniden Doğuş", *Vatan,* 30 Mart 1949.

1- Fiilî Olarak Yürütülen Faaliyetler

Türk Ocakları yukarıda belirtilen amaçlar doğrultusunda ilk büyük faaliyet dönemini, Balkan Savaşları ile I. Dünya Savaşı arasındaki devrede gerçekleştirmiştir. Bu dönemde Ocak, devrin "ihtiyaçlarını ve heyecanlarını" temsil ettiği için kısa zamanda ilim ve fikir adamları ile gençleri bünyesinde toplayarak büyük bir gelişme göstermiştir. I. Dünya Savaşı içinde de bazı aksamalara rağmen, faaliyetlerini Mütareke dönemine kadar devam ettiren Türk Ocaklarının çalışmaları içinde fiilî olarak yürütülenler önemli bir yer tutar.

1918 Kongresinde Türk Ocakları Reisi Hamdullah Suphi bu faaliyetleri şu başlıklar altında toplamaktadır:

> a. İçinde rahat çalışabileceğimiz bir köşe,
>
> b. Halk ile münasebete girmek; milliyet fikirlerini şiirlerle, hitabe ile, yazıyla, musahabe ile neşretmek,
>
> c. Uzak yakın nereden gelirse gelsin, Türk çocuklarına her suretle yardım etmek,
>
> d. Bir kütüphane vücuda getirmek; Ocakta okuma odası olabilecek bir yer ayırarak oraya gazete ve mecmuaların gelmesini temin etmek,
>
> e. Sık içtimalarla Türkleri birbiriyle tanıştırmak. Dört kelime ile bütün bu emelleri hülasa ettik: Yer, yardım, telkin ve içtima.[1]

a- Konferanslar ve Temsiller

Türk Ocaklarının en önemli faaliyetlerinden biri de düzenli olarak yürütülen konferanslarıdır. Meşrutiyet'ten sonra ülkede tesis etmiş ilk konferansçı cemiyet özelliği de kazanan Türk Ocaklarında, 1918 kongresine kadar 500'ü aşkın konferans verildiği bilinmektedir.[2] Bu konferansları verenler arasında Ziya Gökalp, Hamdullah Suphi (Tan-

---

1 "Türk Ocağı İdare Raporu", *TY,* s. 4244; *Vakit,* 25 Temmuz 1334 (1918).

2 "Türk Ocağı İdare Raporu", s. 4247.

1- Mütareke Döneminde Türk Ocakları

Türk Ocağı çevresindeki milliyetçi ve vatansever düşünce atmosferi içinde yetişen ve bu düşüncelerden etkilenen asker-sivil Türk aydınları, Anadolu'daki Millî Mücadele'yi yürüten kadroların içinde yer almışlardır.[1] Çünkü burada aşılanan milliyetçi ideoloji ve ruh Mütareke'nin boğucu havası ve yalnızlığı içinde Müdafaa-i Hukuk hareketinin kaynağı olmuştur.[2] Türkçüler, ortak tehlike karşısında iki endişenin doğacağını söylemişlerdir: Ferdî hürriyet yerine istiklal düşüncesi, ferdî şahsiyet yerine milletin korunması. Zaten Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde başlanan Millî Mücadele hareketinde Türk milliyetçiliği ve vatanseverliği başlıca siyasi çağrı olduğu gibi, bu mücadele her yönüyle millî bir hareket niteliğindedir.[3]

Nitekim Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'ndan mağlup olarak çıkışını belgeleyen Mondros Mütarekesi'nin imzalanması üzerine, millî varlığı tehlikede gören Türk Ocakları mensupları, Mütareke yıllarında gerek işgalci kuvvetlere gerekse millî bir politika takip etmekten aciz kalan Osmanlı hükûmetine karşı tavır alarak faaliyetle-

---

1 Ziya Gökalp, "... Bütün Türkçüler hiçbir istisnası olmamak üzere Anadolu mücadelesine iştirak ettiler." demektedir. *Türkçülüğün Esasları*, s. 172. Güngör, Müdafaa-i Hukuk hareketine öncülük edenler için, "Bunlar içinde Gökalp'ın 'Altın Işık'ını ezbere bilmeyen, *Yeni Hayat*'ı okumayan veya Türk Ocağında kendisini saatlerce vecd içinde dinlemeyen yok gibidir." demektedir. Güngör, *Türk Kültürü...*, s. 253-254. Cevat Dursunoğlu da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurulmasında çalışmak üzere 1919'da Erzurum'a gittiği zaman orada sarıklılar karşısındaki gençlerin tamamen, Gökalp'ın *Yeni Mecmua*'dan gıdalanmış manevi talebeleri olduğunu belirtmektedir. Nakleden Tunaya, *Yeniden Doğuş*.

2 Tunaya, *Türkiye'nin Siyasi Hayatında...* s. 89.

3 Bu mücadelenin "Millî Mücadele", "Milli İstiklâl", "Hakimiyet-i Milliye" vb. kavram ve sıfatları da millîdir. Safa, *age.*, s. 77-78. Bununla beraber Millî Mücadele'yi besleyen Kuva-yı Milliye ruhu Türklüğün olduğu kadar, İslam'ın birleştirici gücünden doğuyordu. Ercümend Kuran, "Atatürk ve Milliyetçilik", *Atatürk'ün Milliyetçilik ve Devletçilik Anlayışı*, Ankara 1982, s. 18.

Türk milliyetçiliği; İslam ümmetçiliğinden çok milletli Osmanlıcılığa, oradan İslamcılığa ve nihayet Türk milliyetçiliği ve vatanperverliğine şeklinde bir gelişme göstermiştir. Bu hareket Osmanlı Devleti'nin çeşitli din ve milliyetlerden meydana gelen kozmopolit yapısı içinde bir tepki ve kendini bulma akımı olarak doğmuş ve daha ziyade Türkçülük olarak adlandırılmıştır. Dolayısıyla yakın dönem düşünce tarihimizde modern manası ile görülen millet fikri ve bu fikre dayalı olarak gelişen milliyetçilik, Türkçülük hareketinin tekâmülüne bağlı olarak ortaya çıkmıştır.

Fransız İhtilâli ile beraber modern milliyetçilik cereyanının yayılması, çok milletli Osmanlı İmparatorluğu'nu da etkilemekte gecikmemiştir. İmparatorlukta milliyetçilik önce gayrimüslimler, daha sonra da Müslüman unsurlar arasında yayılmıştır. İmparatorluğun yönetici kesimlerini oluşturan Türklerdeki milliyetçilik, gayrimüslimlerin bağımsızlık kazanarak devletten birer birer ayrılmaları ve İmparatorluktaki Türk olmayan Müslüman unsurların milliyetçi gayelerle hareket etmelerine karşı bir tepki olarak doğmaya başlamıştır. Birçok milliyetçilik hareketlerinde olduğu gibi, Türk milliyetçiliğinin de dil, edebiyat ve tarih alanındaki çalışmalarla kültürel temelleri atılmış; İmparatorluktaki Türkler hem Osmanlı hem de daha geniş bir Türk miraslarının olduğunu görmüşlerdir. Kültürel Türkçülüğün gelişmesine paralel olarak ortaya çıkan gelişmeler (toprak kayıpları, göçler, çağdaşlaşma hareketleri, siyasi ve ekonomik problemler vb.) Osmanlı Devleti içindeki Türkleri milliyetçiliğe yönelmekten alıkoyacak fren mekanizmalarını yavaş yavaş ortadan kaldırmış ve Osmanlıcılık anlayışı içinde Türk unsuruna ağırlık vermeye teşvik etmiştir. Böylece temelleri atılan Türkçülük, Rusya'dan Osmanlı Devleti'ne gelen aydınlar tarafından savunulan siyasi Türkçülükle birleşince, İmparatorluktaki Türk unsuruna ağırlık verilmesi gibi bir eksenden çıkarak bir milliyetçilik problemi hâline gelmiştir. Böylece Türkçü aydınlardaki

1- ARŞİV BELGELERİ

Genel Kurmay Başkanlığı ATASE Arşivi

Dosya Nu: 6-2, Klasör: 255, Fihrist: 8, 20-2

Cumhurbaşkanlığı Arşivi

Dolap Nu: 1, Kutu Nu: 6-2, Dosya Nu: 18, Fihrist Nu: 73

Dolap Nu: 3, Kutu Nu: 22-2, Dosya Nu: 56-1, Fihrist Nu: 25/2

Dolap Nu: 3, Kutu Nu: 22-2, Dosya Nu: 56-1, Fihrist Nu: 29/1, 29, 29-1

Dolap Nu: 7, Kutu Nu: 64-1, Dosya Nu: 71, Fihrist Nu: 2/9, 2, 2-1, 2-2, 2-3, 2-4, 2-5, 2-6, 2-7, 2-8, 2-9

Dolap Nu: 7, Kutu Nu: 64-1, Dosya Nu: 71, Fihrist Nu: 43

Dolap Nu: 11, Kutu Nu: 108-2, Dosya Nu: 90-91, Fihrist Nu: 2, 2- 5, 2-6, 2-7, 2-8, 2-9, 2-10, 2-11, 2-12, 2-13, 2-14, 2-15, 2-16, 2-17, 2- 18, 2-19, 2-20, 2-21, 2-22, 2-23, 2-24, 2-25, 2-26, 2-27, 2-28, 2-29, 2-30

Dolap Nu: 15, Kutu Nu: 159, Dosya Nu: 71, Fihrist Nu: 5, 5-1, 5-2, 5-3,5-4, 5-5, 5-6, 5-7, 5-8, 5-9, 5-10, 5-11, 5-12, 5-13, 5-14, 5-15, 5-17

Dolap Nu: 15, Kutu Nu: 159, Dosya Nu: 71, Fihrist Nu: 6, 6-1

Dolap Nu: 15, Kutu Nu: 161-3, Dosya Nu: 79-2, Fihrist Nu: 1,1-1

Dolap Nu: 3, Kutu Nu: 24-3, Dosya Nu: 51-3, Fihrist Nu: 26, 26-1, 26-2

Lozan Türk Yurdu Cemiyeti'nin Muharrerat ve Zabt-1 Sabık Defteri, Türk Tarih Kurumu, Yazmalar 653.

Türk Yurtları Üye Kayıt Defteri, Türk Tarih Kurumu, Yazmalar 654.

TÜRK OCAĞI'NIN NİZÂMNÂME-İ ESAS VE DÂHİLÎSİ[1]

Fasıl 1: Adı ve Maksadı

1. Madde- 12 Mart 1328 tarihinde İstanbul'da (Türk Ocağı) adlı bir cemiyet kurulmuştur.

2. Madde- Cemiyyetin maksadı, akvâm-ı İslâmiyyenin bir rükn-ü mühimmi olan Türklerin millî terbiye ve ilmî, içtimaî, iktisadî seviyelerinin terâkki ve ilâsıyla Türk ırk ve dilinin kemâline çalışmaktır.

3. Madde- Cemiyet maksadını elde etmek için Türk Ocağı adlı kulüpler açarak dersler, konferanslar, müsamereler tertip, kitap ve risâleler neşr edecek, mektepler açmaya çalışacaktır. Millî serveti korumak ve çoğaltmak için her türlü meslek ve sanat erbâbıyla görüşerek iktisadî ve zıraî teşvik ve irşâtlarda bulunacak ve bu gibi müesseselerin doğup yaşamasına elinden geldiği kadar yardım edecektir.

4. Madde- Ocak maksadını tahsile çalışırken sırf millî ve içtimaî bir vaziyette kalacak, asla siyâset ile uğraşmayacak ve hiçbir vakit siyasî fırkalara hâdim bulunmayacaktır.

Fasıl 2: Türk Ocağı'nın Azası

5. Madde- Türk Ocağı aslî ve fahrî azâdan mürekkeptir. Aslî azâ; Türklerden ibâret olup ayda en az iki kuruş iştirâk bedeli vermekle mükelleftir. İki kuruştan fazlası teberrû addedilir. Fahrî azâ; Türklüğe ve Türk Ocağına mânen ve maddeten muâvenet-i fevkalâdede bulunan zevât-ı kirâmdan mürekkeptir.

6. Madde- Cemiyetin azâsının yirmi yaşından dün olmaması ve bir cinâyetle mahkûm veya hukuk-i medeniyyeden mahrûm bulunmaması lâzımdır.

---

[1] *Türk Ocağı'nın Nizamname-ı Esas ve Dahilîsi*, Tanin Matbaası, İstanbul 1328 (1912) 16 s.

Semboller

31 Mart Vak'ası 113

A

ABD 178
Abdullah Cevdet 75, 76, 79, 80, 115, 323
Abdurrahman el Kevakibî 47
Abdülhak Şinasi Hisar 121, 133, 140, 142, 144, 145, 153, 169, 259, 260
Abdülhamid 7, 22, 30, 34, 39, 42, 48, 51, 52, 59, 61, 62, 63, 64, 68, 71, 75, 77, 79, 80, 325, 330
Abdülmecid Efendi 147
Abdünnâsır Kursavî 53
Abel Remusat 49
Adana Türk Ocağı 240, 248, 250, 276, 289
Adnan (Adıvar) 31, 211, 225, 324
Afganistan 60, 93, 171
Ahmed Mithat Efendi 68
Ahmed Naim 80
Ahmet Ağaoğlu 14, 28, 57, 105, 108, 120, 122, 128, 134, 140, 143, 155, 156, 157, 161, 162, 163, 166, 168, 171, 172, 177, 181, 184, 202, 204, 214, 232, 235, 244, 252, 255, 257, 259, 261, 266, 278, 282, 296
Ahmet Cevdet Paşa 35, 327
Ahmet Ferit 119, 120, 122, 128, 130, 135, 172, 174, 180, 264
Ahmet Hikmet (Müftüoğlu) 94, 105, 135, 140, 153, 175, 214, 329, 336, 362
Ahmet Muhtar 79
Ahmet Rıza 57, 76, 77
Ahmet Vefik Paşa 65, 66, 334
Aka Gündüz 97, 141, 155, 175
Akil Koyuncu 97
Âkil Muhtar 105, 123, 127, 134, 140, 155
Akyiğitzâde Musa 90
Ali Canip (Yöntem) 57, 96, 97, 98, 107, 140, 141, 155, 201, 334, 342
Âlimcan Barudî 53
Ali Merdan Topçubaşı 57
Ali Süavi 67, 320
Almanya 19, 34, 86, 98, 100, 173, 174, 175
Altın Yurd 11, 109, 144, 151, 248, 289, 343, 346
Anadolu 27, 28, 30, 34, 35, 42, 46, 60, 63, 64, 70, 72, 82, 83, 88, 103, 104, 118, 130, 131, 135, 140, 145, 150, 151, 165, 172, 179, 180, 181, 183, 185, 186, 201, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 216, 221, 225, 226, 227, 228, 244, 249, 254, 257, 261, 270, 271, 272, 273, 278, 281, 282, 283, 304, 306, 308, 316, 317, 323, 325, 341, 346, 347, 364
Ankara Türk Ocağı 250, 282, 285
Antep (Ayıntab) Türk Ocağı 149, 211, 212

Arap (lar) 46, 47, 48, 51, 56, 61, 82, 84, 85, 86, 88, 89, 113, 122, 164, 195, 199, 258, 276, 281, 327, 330, 334
Arminius Vambery 51, 330
Arnavutlar 48, 84
Arthur Lumley Davids 49
Auguste Comte 76
Avusturya-Macaristan 30, 85
Ayastefanos Antlaşması 33
Ayaz İshaki 260, 275
Ayvalık Ocağı 283
Azerbaycan 53, 54, 55, 56, 57, 93, 104, 153, 154, 175, 177, 181, 182, 261, 262, 263, 318, 326, 329, 333, 334, 335, 339, 346

B

Bakü 56, 127
Balkan Savaşları 45, 72, 85, 86, 87, 88, 100, 109, 113, 121, 123, 124, 125, 126, 133, 139, 146, 147, 153, 162, 164, 165, 185, 304, 305, 306
Baykal Gölü 174
Berlin Antlaşması 33, 45
Besim Atalay 211, 236, 271, 282
Beyrut Sanayi Mektebi 147
Bilgi Mecmuası 14, 58, 59, 152, 156, 204, 314, 326, 338
Birinci Yurdcular Derneği 101
Birlik Gazetesi 289
Bosna-Hersek 44, 113
Boşnaklar 113, 269, 270
Brest-Litovsk Antlaşması 177
Buhara 35, 58, 93, 171, 178
Buhara Hanlığı 178
Bulgaristan 44, 45, 78, 83, 87, 88, 113, 263, 318
Bulgar(lar) 21, 43, 44, 45, 46, 83, 113, 123, 184, 185, 315
Burhanettin (Develioğlu) 144, 232, 233, 246, 320
Bursalı Mehmed Tahir 69, 90, 91, 94, 107, 140, 155
Bursa Türk Ocağı 225
Butros el Bustani 47
Büyük Duygu Mecmuası 156, 330, 346
Büyük Mecmua 152

C

Cafer Seyidahmet (Kırımer) 153
Celâl (Bayar) 80, 90, 94, 96, 107, 117, 152, 155, 156, 232, 233, 235, 256, 257, 273, 290, 293, 323, 363
Celal Esat (Arseven) 140
Celâl Nuri (İleri) 80, 117
Celâl Sahir (Erozan) 94, 96, 107, 152, 155, 156
Cemaleddin Afganî 59, 62, 70, 71
Cemal Paşa 86, 141, 142, 143
Cengiz Han 159, 203, 204, 313, 314
Cezayir 31, 33, 60, 145
CHF 11, 229, 232, 234, 240, 243, 244, 245, 246, 247, 251, 263, 264, 265, 282, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 307, 319

Ç

Çanakkale Savaşları 145
Çekoslovakya 284
Çerkezler 269
Çi-çi 27
Çin 49, 50, 93, 99, 124, 127, 154, 171, 172, 174, 203

D

Darülfünun Talebe Cemiyeti 147
Deli Petro 30
Difai Teşkilatı 57
Duyun-u Umumîye 76
Dünya Savaşı 86, 87, 123, 125, 127, 128, 133, 139, 140, 144, 153, 154, 165, 168, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 180, 183, 186, 187, 192, 193, 194, 209, 215, 306

E

Ebûl Gazi Bahadır Han 65
Ekinci Gazetesi 56
el Ahd 85
Elazığ Türk Ocağı 277
el Fettat 85
Elias John Wilkinson Gibb 52
el Kahtaniye 85
Emile Durkheim 191
Emrullah Efendi 90, 140, 152
Encümen-i Daniş 40, 65
Enis Avni (Aka Gündüz) 97
Enis Behiç (Koryürek) 141
Enver Paşa 77, 109, 124, 125, 141, 142, 144, 150, 175, 177, 316
Ermeni (ler) 33, 42, 43, 45, 57, 63, 77, 82, 83, 88, 89, 113, 143, 146, 177, 190, 258, 273, 291, 319, 321, 323, 325, 330, 341
Ernest Renan 49, 60
Esirgeme Derneği 146, 147

F

Falih Rıfkı (Atay) 67, 148, 235, 245, 252, 265, 284, 289, 293, 298, 316
Faşizm 267, 268, 298
Fatma Aliye 141
Fazıl Doğan 151
Ferid Celâl (Güven) 256, 257, 273, 323
Fevzi (Çakmak) Paşa 227, 234, 294, 337, 362
Filiki Eterya Cemiyeti 42
Finlandiya 172
Fransa 17, 19, 23, 30, 31, 33, 44, 54, 57, 61, 100, 115, 173, 175
Fransız İhtilali 17, 18, 19, 20, 27, 41
Friedrich List 189
Fuat Köprülü 168, 172, 182, 183, 193, 282
Fuat Raif 90, 95, 126
Fuat Sabit 116, 120, 121
Füyuzat 57

G

Garpçılık 79, 80, 337
Genç Kalemler dergisi 96, 97, 100
Genç Kalemler Hareketi 8, 96, 97, 331
Genç Osmanlılar 21, 95
Girit 44, 46, 54, 78, 113, 317

H

Hacı Nasuhoğlu Cevdet 102
Halaskâr Zabitan 88
Halide Edip (Adıvar) 103, 107, 128, 129, 131, 134, 140, 141, 142, 143, 144, 147, 150, 155, 169, 175, 180, 181, 183, 210, 214, 234, 264, 312, 321, 362
Halis Turgut 117, 121, 123, 126, 237, 364
Halit (Morali) 210
Halka Doğru Dergisi 155, 331
Halkevleri 292, 296, 297, 314, 322, 343

Hamdullah Suphi 14, 103, 122, 123, 126, 127, 128, 130, 131, 139, 142, 143, 152, 179, 193, 210, 211, 212, 213, 214, 225, 226, 228, 229, 232, 234, 236, 239, 242, 245, 246, 250, 251, 256, 258, 259, 260, 261, 266, 267, 268, 275, 276, 277, 278, 284, 288, 290, 293, 295, 296, 298, 315, 318, 325, 333, 340
Hasan Ferit Cansever 109, 116, 117, 119, 126
Hasan Reşit (Tankut) 233, 234, 273
Hasan Rıza Soyak 297
Haşim Nahid (Erbil) 272, 277, 321
Hayat Gazetesi 57
Haydar Necip 249
Hikmet (Koyunoğlu) 33, 67, 69, 71, 76, 77, 80, 83, 90, 94, 105, 135, 140, 153, 175, 176, 214, 228, 232, 267, 317, 320, 324, 329, 336, 362
Hilâl-i Ahmer 178
Hilmi Unan 232, 246
Hive Hanlığı 67
Hizmet Gazetesi 70, 347
H. Nihal (Atsız) 249, 263
Hürriyet Gazetesi 65
Hüseyin Abbas 179
Hüseyin Cahit (Yalçın) 90, 119, 126, 152
Hüseyin Enver Sarp 116
Hüseyin Feyizhâni 53
Hüseyin Haşim (Çinilili) 116
Hüseyin Ragıp (Baydur) 123, 126, 210, 214
Hüseyinzâde Ali (Turan) 57, 75, 90, 105, 107, 126, 128, 133, 134, 140, 152, 154, 155, 163, 168, 170, 177, 178, 184, 235

I

Irak 145, 262
Isaac Silvestre de Sacy 52
Islahat Fermanı 22, 38, 42, 43
Ispartalı Hakkı 94, 95, 107, 185

İ

İbrahim Alaaddin (Gövsa) 141
İbrahim (Tahtakılıç) 27, 48, 65, 70, 75, 84, 141, 161, 172, 211, 271, 277, 282, 330, 335, 336, 344
İbrahim Temo 48, 75, 84, 336
İçtihad 79, 312
İhtiyat Zabitleri Teavün Cemiyeti 147, 152
İkinci Yurtçular Derneği 100, 102
İktisadiyat Mecmuası 11, 156, 192, 193, 346
ilhelm Thomsen 52
İlyas Ragıp Bey 101
İmalat-ı Harbiye Mektebi 147
İngiltere 17, 19, 31, 33, 51, 61, 86, 173, 175, 270, 343
İran 57, 93, 145, 169, 172, 195, 262, 315
İshak Refet (Isıtman) 244, 270
İslamcılık 7, 8, 22, 35, 46, 48, 59, 60, 61, 62, 64, 67, 79, 80, 81, 118, 158, 159, 162, 215, 305, 306, 337
İsmail Gaspıralı 53, 90, 107, 196, 200
İsmail Hakkı (Baltacıoğlu) 135, 156, 282
İsmail Hakkı (Tekçe) 29, 30, 135, 140, 147, 156, 282, 288, 297, 341
İsmet (İnönü) 61, 126, 225, 227,

228, 230, 242, 243, 263, 268, 283, 312, 325
İspanya 19
İstanbul Türkçesi 54
İstanbul Türk Ocağı 127, 141, 142, 147, 149, 178, 214, 225, 226, 240, 251, 263, 275
İsviçre 100, 104, 178, 343
İsviçre Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti 104
İtalya 19, 87, 101, 293
İttihad-ı Osmanî 75
İttihat ve Terakki 75, 76, 77, 78, 79, 82, 83, 84, 85, 86, 89, 95, 96, 97, 106, 109, 113, 114, 115, 116, 120, 121, 125, 126, 132, 133, 134, 135, 143, 144, 146, 152, 154, 164, 175, 186, 192, 193, 238, 304, 313, 315, 320, 326, 335, 336
İzmir Türk Ocağı 141, 172, 210, 225
İzzet Ulvi (Aykurt) 162, 232, 233, 239, 246, 270, 279, 280, 364

J

Japonya 98, 99, 196
Josehp de Guignes 49
Joseph Arthur de Gobineau 49
Jön Türkler 75, 76, 77, 78, 81, 82, 86

K

Kadınlar Çalıştırma Cemiyet-i İslâmiyesi 147
Kafkasya 34, 35, 55, 56, 140, 171, 177, 180, 269, 317, 330, 341
Kanun-i Esasî 39
Kapitülasyonlar 31, 327
Karakeçililer 270
Kaşgar 35, 68, 93, 171, 182, 261, 332
Kaşgarlı Mahmud 27
Kayyum Nâsırî 53
Kazak (Türkleri) 170
Kazan 53, 55, 56, 58, 94, 153, 174, 178, 262, 335
Kazan Hanlığı 178
Kâzım Nami (Duru) 97, 99, 132, 134, 141, 144, 147, 152, 155, 157, 320
Kâzım Özalp 211
Kemalettin Sami Paşa 258, 364
Kıbrıs 33, 46, 117, 263, 315, 343
Kılıçzade Hakkı 79
Kıpçak (Türkleri) 170, 200
Kırgız (Türkleri) 170, 200
Kırım 23, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 44, 52, 53, 55, 56, 104, 153, 154, 171, 178, 182, 261, 262, 330, 335, 339
Kırım Hanlığı 178
Kırım Savaşı 23, 31, 32, 33, 35, 44, 52
komünizm 249, 267, 268
Konya Türk Ocağı 240, 243
Köycüler Cemiyeti 147, 150, 151
Köycülük Hareketi 151, 187, 342
Kuzucuoğlu Tahsin 149
Kürtler 270, 271, 273, 291

L

Lale Devri 36
Latife Hanım 232
Lenin 178
Leon Cahun 50, 70, 159, 314
Lozan Türk Yurdu 101, 102, 104, 311
Lübnan 46, 47

M

Macaristan 30, 85, 140, 153, 169, 172, 315
Macar (lar) 51, 91, 153, 169, 170, 171, 174, 280
Mahmud Bay Hasanof 105
Mahmud (II.) 27, 37, 50, 105
Mahmut Esat (Bozkurt) 104
Makedonya 83, 84, 88
Maraş Türk Ocağı 286, 328
Marksizm 184, 190
Martin Hartmann 90
Mason Cemiyeti 299
Mazhar Akifoğlu 122, 123, 132, 133
Mazhar Müfit (Kansu) 225, 236
Mebusan Meclisi 78, 122, 212, 217
Mehmed Necip (Türkçü) 70
Mehmet Akif (Ersoy) 80
Mehmet Ali Paşa 32, 46
Mehmet Ali Tevfik 97, 120, 121, 171
Mehmet Emin (Erişirgil) 71, 90, 94, 97, 104, 105, 107, 120, 121, 122, 123, 128, 129, 134, 135, 140, 141, 143, 152, 153, 155, 156, 175, 180, 181, 197, 210, 214, 232, 235, 260, 267, 273, 296, 322, 336, 343, 362
Mehmet Emin Resulzâde 107, 181, 260
Mehmet Emin (Yurdakul) 71, 90, 94, 97, 104, 105, 107, 120, 121, 122, 123, 128, 129, 134, 135, 140, 141, 143, 152, 153, 155, 156, 175, 180, 181, 197, 210, 214, 232, 235, 260, 267, 273, 296, 322, 336, 343, 362
Mehmet İhsan (Sungu) 140
Mehmet Necip (Türkçü) 91, 341
Mehmet Nedim 179
Mercure de France 173
Mersin Türk Ocağı 285, 286
Meslek-i İçtimaî (Meslekçiler) 81
Meşrutiyet (II.) 7, 13, 39, 48, 52, 57, 64, 68, 75, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 89, 90, 92, 95, 100, 113, 114, 115, 122, 135, 139, 142, 147, 150, 155, 160, 171, 188, 193, 196, 198, 202, 211, 216, 218, 220, 222, 257, 269, 274, 275, 278, 284, 288, 289, 296, 305, 306, 313, 318, 319, 323, 327, 328, 329, 331, 333, 337
Mısır 31, 32, 33, 46, 48, 55, 59, 60, 145
Millî Donanma Cemiyeti 117
Millî Kongre Cemiyeti 210
Millî Meşrutiyet Fırkası 122, 135
Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti 213
Millî Tasarruf ve İktisat Cemiyeti 286
Millî Tetebbular Mecmuası 11, 346
Millî Türk Fırkası 135
Millî Türk Talebe Birliği 299
Mirza Feth Ali Ahundzade 56
Misak-ı Millî 172, 183, 212, 217, 218, 306
Mithat Paşa 39
Mizancı Murat 69, 76
Mizan Gazetesi 69
Moğolistan 174
Mondros Mütarekesi 104, 153, 177, 209
M. Şemsettin (Günaltay) 80
Muhammed Abduh 47
Muhbir (gazete) 66

Muhsin Ertuğrul 142
Murad (II.) 27, 69, 320
Musa Kâzım 80
Mustafa Celaleddin Paşa (Constantin Borzecki) 51
Mustafa Fevzi 294
Mustafa Kemal Atatürk 11, 18, 20, 39, 45, 47, 51, 168, 173, 188, 199, 200, 205, 209, 213, 214, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 226, 228, 229, 237, 240, 251, 255, 265, 275, 280, 288, 291, 292, 293, 295, 296, 297, 298, 307, 312, 316, 317, 319, 321, 322, 325, 326, 327, 328, 330, 331, 333, 336, 337, 338, 341, 343, 346
Mustafa Reşit Paşa 20, 22, 65, 327
Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti 210
Müfide Ferit (Tek) 140, 141, 175
Münif paşa 53
Münir Mazhar 117

N

Naci İsmail 293
Nakiye Hanım 129, 141, 147
Namık Kemal 22, 38, 60, 67, 68, 95, 331, 334
Nasturîler 270
Nazım Bey (Doktor) 124, 133
Nazım Hikmet 267
Necip Asım (Yazıksız) 56, 70, 90, 91, 94, 95, 126, 140, 152, 155, 235, 275, 276, 362
Necip Türkçü 70, 91, 172, 324, 330
Nizam-ı Cedid 36
Nüzhet Sabit 128, 131, 179, 180

O

Oğuz Han 27, 197, 202
Ordu Donanma Pazarı 147
Orhun Abideleri 27
Oryantalizm 49, 332
Osmanlı Anonim Şirketi 147
Osmanlıcılık 8, 21, 22, 46, 59, 64, 67, 71, 72, 75, 76, 77, 79, 84, 88, 95, 100, 113, 114, 115, 158, 159, 215, 303, 304
Osmanlı Hürriyet Cemiyeti 77
Osmanlı İmparatorluğu (Devleti) 19, 20, 29, 30, 31, 36, 41, 46, 58, 64, 67, 81, 83, 84, 86, 88, 90, 95, 114, 153, 156, 158, 161, 173, 261, 303, 304, 324, 326, 327, 328, 330, 331, 333, 338, 342
Osmanlı Kütüphanesi Kulübü 100
Osmanlı Mebusan Meclisi 212, 217
Osmanzâde Hamdi 257, 363

Ö

Ömer Naci 140
Ömer Seyfettin 96, 97, 98, 99, 107, 125, 134, 140, 152, 155, 164, 168, 169, 171, 174, 175, 186, 200, 315, 331, 342
Özbek Tekkesi 58
Özbek Türkleri 54

P

Pancermenizm 169, 173
Panslavizm 33, 44, 53, 170, 184
Pantürkizm 53, 170, 172, 173, 178, 184, 305
Paris Antlaşması 32
Parvus Efendi (Alexander Helphand) 108

Prens Sabahattin 76, 77

R

Ragıp Nureddin (Ege) 150
Recep Zühtü 261
Redd-i İlhak Beyannamesi 210
Refet (Bele) 117, 225, 244, 270
Reşit Galip (Doktor) 109, 150, 151, 211, 232, 244, 248, 249, 268, 278, 282, 288, 293, 295, 296, 298, 317, 320, 325
Rıdvan Nafiz (Edgüder) 364
Rıza Nur 135, 235, 362
Rıza Tevfik 120, 140, 156
Rifaa el Tahtavi 47
Rodos 150, 172
Romanya 44
Rumlar 41, 82
Rum Patriği 146
Rusya 20, 30, 31, 32, 33, 35, 41, 42, 44, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 69, 83, 87, 89, 93, 105, 106, 107, 108, 109, 131, 148, 153, 154, 158, 159, 170, 171, 172, 173, 175, 176, 177, 178, 179, 181, 183, 184, 260, 262, 270, 293, 297, 298, 303, 305, 314, 320, 327, 332, 334, 343, 344
Rusya'da Sakin Müslüman Türk-Tatarlarının Haklarını Müdafaa Cemiyeti 154, 177
Ruşen Eşref (Ünaydın) 235

S

Sabah Gazetesi 63
Sadri Maksudi (Arsal) 260, 282, 288, 290, 293
Sait Halim Paşa 80
Samih Rıfat 140, 235, 236, 257, 271, 287, 288, 290, 362, 363
SCF 11, 296, 297, 307
Sebilürreşad 80, 274, 275, 316, 324, 339, 346
Selim Faris 48
Selim (III.) 19, 36, 37, 48, 65, 83, 104, 126, 140, 150, 211, 240, 284, 323, 325, 334, 335
Selim Sırrı (Tarcan) 126, 140, 150, 284, 334
Semerkant 94
Sened-i İttifak 32, 331
Serkanlar 270
Sırat-ı Müstakim 80, 91, 346
Sırbistan 42, 44, 83, 87, 88
Sırp (lar) 21, 32, 42, 43, 83, 184, 185
Sivas Kongresi 216
Sivas Türk Ocağı 289
Sovyetler Birliği 263, 297, 298
Suriye 31, 46, 47, 48, 86, 145
Süleyman Hüsnü Paşa 49, 66
Süleyman Nazif 79, 140, 161, 204

Ş

Şehabettin Mercânî 53, 58
Şerif Hüseyin 86
Şeyh Sait İsyanı 227, 268, 270, 272, 276, 308
Şeyh Süleyman Efendi 58
Şükrü Eflatun 128, 179
Şükrü (Saraçoğlu) 46, 48, 76, 84, 104, 128, 179, 323

T

Tahir el Cezayirî 48
Tahkik-i Mezalim Heyeti 211
Takrir-i Sükûn 227, 244

Talat Paşa 82, 83, 134, 142, 152, 333
Tanin 82, 101, 109, 114, 117, 119, 121, 129, 330, 342, 347, 351
Tanzimat Hareketi 21, 37
Tarih-i Osmanî Encümeni 204
Tarsus Türk Ocağı 230, 257, 283
Tasvir-i Efkâr 65
TBMM 105, 213, 226, 230, 241, 242, 244, 245, 246, 272, 297, 319, 335
Tebriz 94
Tekin Alp (Mois Cohen - P. Risal) 89, 104, 122, 124, 126, 134, 142, 146, 173, 174, 175, 176, 189, 192, 193, 272, 328
Tercüman 125
Tercüman-ı Hakikat 63
Teşkilat-ı Mahsusa 145
Tevfik (Bıyıklıoğlu) 38, 88, 97, 99, 100, 117, 120, 121, 128, 140, 143, 148, 155, 156, 171, 192, 210, 288, 297, 317, 320, 329
Tevfik Fikret 143
Tevfik Rüştü (Aras) 140, 297
Trablusgarp 7, 58, 85, 87, 88, 101, 113
Trabzon Türk Ocağı 279
Tunus 33, 60, 145
Turan Cemiyeti 153, 169
Turan (cılık) 14, 50, 51, 56, 75, 80, 89, 99, 100, 102, 124, 128, 131, 140, 142, 149, 152, 153, 155, 163, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 174, 175, 176, 179, 180, 181, 182, 183, 200, 235, 257, 261, 318, 329, 336, 343, 344, 345
Türkânlar 270
Türk-Arap federasyonu 85
Türk Bahçesi (Dergi) 289
Türk Bilgi Derneği 147, 149, 152, 156, 338
Türkçülük 7, 13, 29, 48, 51, 52, 53, 55, 56, 57, 59, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 79, 81, 84, 89, 92, 94, 96, 100, 101, 103, 105, 107, 108, 123, 124, 125, 129, 134, 135, 145, 149, 152, 154, 155, 156, 157, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 168, 171, 174, 175, 177, 178, 179, 182, 184, 189, 195, 196, 197, 200, 201, 203, 215, 219, 223, 244, 251, 254, 255, 256, 259, 261, 262, 263, 268, 269, 272, 290, 303, 306, 307, 314, 315, 321, 323, 328, 329, 330, 332, 338, 341, 343, 344, 345
Türk Derneği 8, 11, 14, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 114, 147, 152, 169, 328, 338, 347
Türk Gençleri (Dergi) 289
Türk Gücü Derneği 147
Türk İhtiyat Zabitleri 299
Türkistan 35, 54, 55, 67, 99, 102, 124, 127, 145, 154, 170, 171, 177, 180, 261, 262, 263, 316, 330, 334, 335, 337, 341
Türkiye 5, 7, 11, 13, 19, 20, 28, 30, 32, 34, 36, 37, 39, 42, 43, 45, 47, 48, 50, 51, 52, 54, 56, 57, 59, 61, 64, 67, 70, 76, 77, 80, 81, 83, 85, 87, 95, 99, 102, 105, 108, 116, 121, 130, 131, 133, 135, 145, 154, 156, 170, 171, 173, 174, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 187, 188, 189, 190, 192, 194, 203, 205, 209, 214, 215, 216,

218, 219, 222, 223, 224, 225, 227, 237, 244, 245, 246, 248, 250, 252, 253, 255, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 267, 268, 269, 270, 271, 274, 276, 282, 283, 286, 290, 291, 292, 296, 297, 298, 299, 304, 306, 307, 308, 317, 319, 320, 321, 322, 323, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 333, 335, 336, 337, 338, 341, 342, 343, 347
Türkiye Cumhuriyeti 13, 20, 81, 131, 205, 214, 215, 219, 222, 223, 224, 227, 244, 245, 250, 255, 261, 264, 271, 274, 304, 306, 307, 308, 328, 338, 342
Türk Kadınlar Birliği 299
Türk Kadınları Biçki Yurdu 147
Türk (ler) 5, 7, 8, 9, 11, 13, 14, 15, 17, 18, 20, 21, 22, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 38, 39, 40, 42, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 76, 77, 79, 80, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 344, 345, 347, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 359, 360, 363
Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak 274
Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak 122, 163, 164, 166, 195, 196, 344
Türk Maarif Cemiyeti 117
Türk Matbuat Cemiyeti 299
Türk Menfaatlerini Koruma Cemiyeti 104
Türk Milliyetçiliği 8, 17, 21, 156, 216, 322, 325, 333
Türk Muallimler Birliği 299

Türk Ocağı Bankası 286
Türk Ocağı Mühendislik Birlik Yurdu 146
Türk Ocağı Türk Tarihi Tetkik Heyeti 288
Türk Ocakları 8, 13, 14, 105, 109, 114, 115, 116, 117, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 134, 135, 139, 141, 144, 145, 146, 147, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 165, 168, 172, 174, 175, 185, 186, 197, 209, 211, 213, 214, 215, 218, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 254, 255, 256, 257, 259, 260, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 304, 305, 307, 314, 315, 320, 321, 322, 325, 327, 330, 332, 333, 334, 335, 339, 340, 342, 345, 363
Türk Sanayi Sergisi 147, 338
Türk Sözü 14, 149, 155, 185, 186, 201, 251, 331, 347, 363
Türk Tarih Tezi 221, 288
Türk Yurdu 8, 14, 28, 55, 58, 96, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 116, 121, 124, 125, 127, 133, 134, 135, 149, 154, 155, 156, 159, 161, 168, 173, 174, 190, 201, 202, 238, 262, 266, 288, 289, 290, 311, 320, 331, 336, 338, 340, 347
Türk Yurdu Cemiyeti 8, 105, 155, 311
Türk Yurtları 8, 100, 102, 103, 104, 311
Türk Yüksel Derneği 102

U

Ulûm 50, 66, 69, 91
Usûl-ü Cedid 55
Uşak Türk Ocağı 211
Uşi Antlaşması 87

Ü

Üç Tarz-ı Siyaset 59, 72, 158, 159, 160, 165, 171, 314

V

Vahhabî Hareketi 46
Vasıf (Çınar) 210, 211, 232, 236, 288, 293, 363
Vehip Paşa 145
Veled Çelebi (İzbudak) 70, 90, 94, 95, 140, 235, 275, 276, 362
Venizelos 286
Vladimir Gordlevskiy 90
Volkan 80

W

Wilhelm Radloff 52
Wilson 178

Y

Yahudiler 83, 269, 272
Yahya Kemal (Beyatlı) 140, 235
Yakup Kadri Karaosmanoğlu 143

Yakut Türkleri 218
Yeni Mecmua 11, 14, 209, 249, 267, 276, 289, 339, 347
Yeni Osmanlılar 38, 67, 68, 75, 317, 320, 329, 333
Yunanistan 41, 42, 44, 46, 78, 83, 87, 88, 286, 332
Yunus Nadi 294, 298
Yusuf Akçura (Akçuraoğlu Yusuf) 14, 27, 30, 35, 56, 58, 59, 66, 72, 90, 91, 92, 94, 95, 105, 106, 107, 108, 109, 120, 121, 122, 123, 127, 133, 135, 140, 154, 156, 157, 158, 160, 161, 165, 166, 168, 170, 171, 175, 176, 177, 178, 184, 185, 186, 189, 190, 194, 196, 199, 203, 204, 213, 214, 215, 235, 239, 247, 255, 257, 259, 261, 262, 263, 269, 270, 271, 272, 275, 278, 282, 288, 289, 290, 305, 314, 315, 320, 322, 326, 336, 337
Yusuf İzzettin Efendi 90
Yusuf Kemal (Tengirşenk) 101, 103, 104, 336

Z

Zakir Kadiri (Ugan) 235, 260, 288
Zekeriya (Sertel) 85, 267, 327
Zeki Velidi (Togan) 54, 235, 260
Zerdabi Hasan Bey 56
Ziya Gazetesi 56
Ziya Gökalp 14, 49, 57, 71, 89, 95, 96, 97, 99, 100, 102, 105, 107, 109, 114, 121, 122, 125, 126, 128, 132, 133, 134, 135, 139, 140, 144, 145, 147, 152, 155, 157, 158, 160, 161, 162, 163, 164, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 174, 176, 180, 181, 182, 183, 184, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 209, 215, 216, 220, 221, 223, 234, 235, 248, 249, 254, 255, 256, 261, 266, 272, 274, 275, 278, 282, 305, 306, 314, 315, 319, 320, 322, 333, 336, 337, 342, 359
Ziya-i Kafkasya Gazetesi 56
Ziya Paşa 38, 65, 317, 323